

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԲԱՆԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

Բանապաշտութիւն յղացքը, արդի հաս-
կացողութեամբ, Աստուածաբանական բա-
ցատրութիւն մըն է. և ցոյց կուտայ մե-
թոտ՝ կամ զրուծիւն մը, Հնութեան մէջ
և ժամանակակից շրջանին այս յղացքը զա-
նազան առիթներով բացատրուած է իր լայն
և նեղ առումին մէջ. իր լայն առումին մէջ
Բանապաշտութիւնը մտածելակերպ մըն է
որ ընդհանրապէս հիմնաւորուած է կրօնա-
կան ճշմարտութեան, խղճի և տրամաբա-
նութեան վրայ. իր նեղ առումին մէջ Բա-
նապաշտութիւնը անունն է մասնաւոր գրգի-
րոցի մը կամ իմաստասիրական դրութեան
մը որ ժամանակակից շրջանին *démodé* է։
Բանապաշտութիւնը իրեն իրեն հակոտնեայ
դրութիւն ունի Բնութեանապաշտութիւնը։

ԺԸ. դարու կիսուն վէճ մը սկսած է
Բանապաշտներու և Բնութեանապաշտներու
միջև. վէճին առարկան Յայտնութիւնն է։

1. — Յայնուքեան կաբիլիութիւնը։
2. — Յայնուքեան գոյութիւնը և
3. — Յայնուքեան բարիքները։

Բնութեանապաշտները մի անգամ ընդ
միշտ միբժամ են Յայտնութիւնը, ու իրենց
հակառակորդները պնդած են թէ գերբնա-

ցուն ամայութեան մէջ. մեղաւորը կ'ա-
զօթէ երբ զինք կը հալածէ խղճի խայթը։
Ու այս բոլորը կը միացնեն իրենց ձեռ-
քերը իրենց տրուած հոգիի ստուերին ու
լուսթեան մէջ, և օգնութիւն կը խնդրեն
Բարձրեալէն։

Տէր Հայկազունի Վերքնձայում հատորը
աղօթագրքի մը մրմնջեցնելով և քաղցրու-
թեամբ կը յորդի, գուցէ անոր համար, որ
ան այս պահուս լքուած իր ուժերէն, իր
երազներէն և մխիթարութիւններէն, կ'ա-
պաւինի Անոր՝ որ գերագոյն մխիթարիչն
է բեկուած բոլոր սիրտերուն։

Մխիթարել ու մխիթարուիլ ահա ճշ-
մարիտ ու միակ գործը մաքի և հոգիի
շակին, Աւետարանի ճշմարիտ և հաւա-
տարիմ պաշտօնակիրն։

ՆՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

կան Օայտնութիւնը, որ «ի վեր է քան
զմիտս և զխորհուրդս» կրնայ մեկնուիլ
Բանապաշտ հասկացողութեամբ։

Բանապաշտները երկու խումբերու կը
բաժնուին։

ա) — Բացարձակ Բանապաշտ վարդա-
պետութեան հետեւողներ և

բ) — Ընդհանուր և յարաբերական Բա-
նապաշտութեան հետեւողներ։

Առաջինները Օայտնութիւնը հարցականի
մը առջև կը դնեն, առանց սակայն Բնա-
պաշտական կեցուածք մը որդեգրելու. իսկ
երկրորդ խումբը կը փորձէ միկնել և լու-
սաբանել Օայտնութիւնը Գրիստոնէական
կեցուածքով և հաւատքով։

Բանդ, Բանապաշտ այս զոյգ կեցուածք-
ներուն ալ մէջ զատորոշում մը կ'ընէ «բա-
նապաշտ» և «զուտ բանապաշտ» յղացք-
ները առաջադնելով։ Առաջինը կը բացա-
տրէ իրեն Բնական կրօնք, և երկրորդը
իրեն կրօնք մը որ թէ՛ն կ'ընդունի գերմարդ-
կային յայտնութիւնը բայց կուրանայ անոր
Հրաշալիութիւնը։

ԺԸ. դարու կէսին սկսած է ԺԲ. դարու
սկիզբը իր ծաղկումին հանող շարժումը
Գերմանիոյ մէջ, որ ընդհանրապէս կը ճանչ-
ցուի իրեն Լուսաւորութեան «Aufklärung»
շարժում էապէս Բանապաշտական է։

Այս ժամանակաշրջանի մտաւորական-
ները բնականաբար չէին կրնար չաղգուիլ
շատ զօրաւոր իմաստասիրական հոսանք-
ներէ որոնք տիրական դրութիւններ էին
Գերմանիոյ մէջ։ Գերման մտածողներուն
մէջ առաջին անգամ Wolff-ն է որ Leibnitz-ի
իմաստասիրութիւնը և բանապաշտութիւնը
մատչելի կ'ընէ գերմաններուն, հակառակ
այն իրողութեան որ Leibnitz Բնութեանա-
պաշտ մըն էր։

Այս ժամանակաշրջանի Գերման Եկեղեցի-
ւոյ ընդհանուր վիճակն ալ բանապաշտական
ըմբռնողութեան՝ միտքերու մէջ հիմնաւոր-
ութեան պատճառներէն մէկն է։ Լուստեա-
կանները «իմացական ուղղափառութիւն»
ըլ գաւանդէին Աստուածաշունչը կարգով և
մեկնել, այնպէս ինչպէս Եկեղեցւոյ իրա-
քանչիւր անգամ կ'ըմբռնէր գային, համա-
ձայն իր դատողութեան. և կը հաւատային
թէ մեկնողական այս ձեւը մարդկային միտ-
քը գերութենէ ազատել է . . . Աստուա-
ծաշունչի հանդէպ որդեգրուած այսպիսի

կեցուածք մը վերինն քառաշնորդեց ու կ'առաջնորդէ տակաւին վարդապետական մեծ սխալներու: այսպիսով հասկնալի ալ կ'ընծայէ այն զանազան յարանուանութիւնները որոնք ժամանակ առ ժամանակ մէջտեղ կ'ելլեն:

Բանապաշտութիւնը իբրեւ տրամագծօրէն ներհակ ըմբռնողութիւն Բնութենապատկերութեան եթէ նկատի ունենանք, պիտի տեսնենք որ գոյութիւն ունեցած է մասնաւորաբար Գերմանիոյ մէջ 1750էն մինչև 1855 Գանգի, Ֆրիսթի և Հէկէլի եռապետութեան շրջանին և անշքացած է Baur-ի և Strauss-ի Ս. Գրական քննադատութեան բռնուն շրջանին:

Յրանաացի իմաստասէրներ և մանաւանդ գերման «Լուսաւորեալ»ներ ԺԸ. դարու կիսուն մեծ ազմուկ յարուցանելով հարցապնդած են Յայտնութեան գերբնական արժէք ունենալը: Wolff կը պաշտպանէ ոչ միայն Նոր Կտակաբանի Յայտնութիւնը, այլև Հին Կտակարանի Մարգարէական զբրուածքներու ալ Աստուածային ներշնչումով գրուած ըլլալը: Բնական և Յայտնութեան կրօնքներու մէջ յատակ զատութիւն մը կը ընկելով կը պարզէ թէ Յուցանելի իրականութիւնները միայն կրնան բնական կրօնքի մաս կազմել: Յայտնութեան Աստուածային հանգամանքը ոչ թէ բանապաշտութեամբ, — մարդկային տրամախոհութեամբ ու մտքով, որ ըստ ինքեան անկատար գործիք մըն է —, այլ Սուրբ Գիրքով կ'ապացուցանէ: Հետեւաբար բոլոր անոնք որոնք Քրիստոնէութիւնը կը նկատեն յապացուցանելի կրօնք մը, և կ'ուզեն այդ ապացոյցին հասնիլ ՃՄտքի ճամբով, ուր տեղ իմաստասիրական տարազներ կը շինէին իրենց խախտաբղէտ տեսութիւնները հանգիստեալ համար:

Բնութենապաշտները միւս կողմէ, ունայնամտութիւնը ունեցած են, Յայտնութեամբ մեղի բերուած կրօնքը չգիտելու բարոյախոսական կարգ մը սկզբունքներու հետ: Բարոյախոսութիւնը նկատելով գերազանց բարիք մը ընկերութեան, զայն իմացականացնելով ուրացած են Քրիստոնէութեան միւս կողմերը:

Ժամանակի ընթացքին սակայն, Lessing, Hamman և ուրիշներ աւելի պարկեշտ և Քրիստոնէական կեցուածք մը որդեգրելով

թէ Ս. Գրական Քննադատութեան և թէ Յայտնութեան վարդապետութեան հանդէպ, քննադատութեան ճշմարիտ ոգին յայտնաբերած են, զայն հիմնաւորելով պատմական, և Աստուածաշնչական փաստարկութեանց վրայ: Wolff-ի և իր հետեւորդներու ցուցանելի և ապացուցանելի վարկածները ծիծաղելի դարձան երբ հոգւոյ անմահութեան, և Յայտնութեան գերբնական Հրաշալիութիւնը Քրիստոնէական ոգիով մը մեկնուեցան:

Իմաստասիրական խառնիճաղանճ դրութիւններուն քովն ի վեր սկսաւ նաև կեղծ դասականութեան նման կեղծ mysticism մը որ մարդկային ընկերութեան համար կրօնքին բարոյական կողմը միայն օգտապաշտ կը նկատէր: Քրիստոնի Յայտնութիւնը, բարոյական սրժեղափերու ըմբռնողութեամբ, աւելի վսեմ օրէնսդրութիւն մը կ'ըլլար մարդոց համար, և . . . այդքան միայն: Կը կարծուէր թէ Քրիստոնէական բարոյականը պիտի վերականգնէր տակաւ առ տակաւ վատասեբաժ մարդկային ցեղը:

Բանապաշտները իրենց մոլեգնութեան մէջ այնքան առաջ կ'երթային որ կը յանդիմանէին նոյնպէս մտքի ճամբով մեկնել կարգ մը հրաքնիք որոնք մանաւանդ Հին Կտակարանի մէջ գոյութիւն ունին, կամ Արեւելեան Ձափաղանցութիւն կ'ըսէին:

Fichte սակայն իր վերջին շրջանին կ'անդադարաւոր Գանգի և ուրիշներու որդեգրած սխալ ուղղութիւններուն և կը յայտարարէ Աստուծոյ «գլխառատ», «ամենողորմ» Հայր մը ըլլալը, և Քրիստոնէութեան Սիւրյ կրօնք մը ըլլալը:

Իմաստասիրական շատ մը դրութիւններուն կարգին բանապաշտութիւնն ալ ԺԹ. դարու վերջերը մարդկային մտքի իբրեւ մէկ սխալ արտայայտութիւնը կ'անցնի իմաստասիրական պատմութեան:

ԶԱՒԷՆ ԱՔԵՂԱՅ Չ.

Այժի տաքիւ ունեցած ենք եռեռեւակ գործերը.

1. — Encyclopaedia Britannica Vol 20 pp. 389.
2. — Hist. crit. du rationalisme en Allemagne. 1841.
3. — Rationalism in the nineteenth century 1906.